

Civilní sankce na zneužívání práva

Гражданские санкции против злоупотребления правом

Zivilsanktion auf den Missbrauch des Rechtes

JINDŘICH HRDLÍČKA

Problémem zneužívání práva zabývá se právní věda našeho kontinentu již drahnou dobu. Že jde o problém stále živý, a to i v socialistických právních rádech, o tom svědčí i několik studií z poslední doby, zejména Joffe—Gribanov: Preděly osuščestvenija subjektivnych graždanskyh prav (Sov. G. i P. 7/64 str. 76 an.), Stellmachovski: Klauzule generalne w kodeksie cywilnym (Państwo i prawo 1/65 str. 5 an.) a Eörsi: Rechtsmissbrauch u. funktionsmäßige Rechtsausübung im Westen u. Osten (Zeitschrift für Rechtsvergleichung 1, 2/65 str. 30 an.) u nás pak Knapp: Některé otázky ochrany práv v občanském zákoníku (Právník 3/65 str. 227 an.) vedle dřívější práce téhož autora: Zneužití občanských práv ke škodě celku (Právník 4/1959 str. 297 an.).

Význam výrazu zneužívání práva (Missbrauch des Rechtes, l'abus de droit, l'abuso di diritto, nadużycie prawa, zloupotreblenie) se zdá na první pohled jasný v tom smyslu, že jím označujeme případy, kdy oprávněný užívá svého práva v rozporu s jeho účelem. Při hlubším zkoumání však zjistíme, že snaha o přesné vymezení naráží na nemalé potíže. Dokladem je četná literatura o tomto tématu i pochybnosti judikatury v této otázce a v neposlední řadě i vývoj zákonodárných úprav.

Přesto, že našemu právnímu vědomí připadá nepřipustnost zneužívání práva něčím samozřejmým, trvalo dlouhou dobu, nežli právní věda a pak i zákonodárství uznaly nezbytnost zákazu zneužívání práva a ještě dnes jsou oblasti práva, kde tomu tak není a v nichž se důsledně prosazuje neomezenost subjektivních práv.¹⁾

U nás — podobně jako v ostatních socialistických právních rádech — vyplývá nezbytnost určitých mezí výkonu subjektivních práv již z ústavní zásady o souladnosti zájmu společnosti a jednotlivých jejích příslušníků (čl. 19). Je proto jen důsledné, jestliže čl. VI. obč. zák. stanoví jako kritérium mezí výkonu práv (a povinností) vyplývajících z občanskoprávních vztahů pravidla socialistického soužití, jichž uvědomělé zachovávání požaduje ústava jako neodlučnou součást občanských povinností (čl. 38).²⁾

¹⁾ Srov. k tomu velmi zajímavou a hlubokou studii Eörsiho shora citovanou.

²⁾ Podobně se dovolává čl. 5 GK RSFSR pravidel socialistického soužití a morálních principů společnosti budující socialismus, čl. 5 KC Polské lidové republiky zásad společenského soužití (vedle společensko-hospodářského určení práva), § 2 odst. 1, § 4 odst. 2, § 5 odst. 2 obč. zák. Maďarské lidové republiky společenského určení práva a pravidel socialistického soužití.

Než-li se pokusíme přesněji vymezit pojem zneužívání práv, které je výslovně zakázáno čl. VII. obč. zák. navazujícím na čl. VI., který stanoví přípustné meze výkonu subjektivních práv, bude snad užitečné všimnout si alespoň stručně historického vývoje tohoto institutu v právních rádech, které platily na našem území. Obecný občanský zákoník z r. 1811 neměl ustanovení o obecném zákazu zneužívání práva. Ani třetí dílčí novela z r. 1916 v tom směru nepřinesla změny, vložila však do § 1295 odst. 2 ustanovení o povinnosti k náhradě škody způsobené úmyslně způsobem přičícím se dobrým mravům a to i při výkonu práva, jestliže poškození jiného bylo zřejmě účelem výkonu práv.³⁾

Československý občanský zákoník z r. 1950 převzal v podstatě ustanovení § 1295 odst. 2 rak. obecného zák. obč., když v § 338 odst. 2 stanovil, že ten, kdo poškodí jiného výkonem práva, je povinen nahradit škodu tehdy, jestliže vykonal právo záměrně, aby ho poškodil. Vedle toho však zavedl v § 3 obecný zákaz zneužívání práv ke škodě celku.⁴⁾

II.

Nový občanský zákoník z r. 1964 formuluje zákaz zneužívání práv v čl. VII. tak, že nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů. Oproti § 3 obč. zák. z r. 1950 je tu tedy rozdíl ve dvojím směru. Pokud se týče rozšíření ochrany zájmů i na zájmy spoluobčanů, není zde ve skutečnosti obsahového rozdílu, neboť, jak bylo vyloženo v pozn. 4., dovolovala i dikce dřívějšího § 3 interpretaci, která pokrývala i tyto zájmy. Jde tedy vlastně jen o zpřesnění formulace. Naproti tomu

³⁾ Je zajímavé, že v judikatuře brněnského Nejvyššího soudu se setkáme s rozhodnutími, které chápou citované ustanovení jako výraz zásady, že nelze poskytnout právní ochranu žalobě, jež je sice právnicky odůvodněna, směřuje však ve skutečnosti jen k šikáně žalovaného. Vyvozuje se v nich z dílčí speciální úpravy týkající se náhrady škody obecná zásada o odepření soudní ochrany právu vykonávanému šikanosně a to s přesvědčivou argumentací, že při realizaci povinnosti k náhradě šikanosně způsobené škody, by při zásadě naturální restituce stejně došlo k obnovení stavu, jehož změny se zamítaná žaloba domáhá. Tato judikatura (č. 8233 i jiná Sb. Vážného) byla ovlivněna ustanovením § 226 německého občanského zákoníka z r. 1896, jehož se dovolává a jež stanovilo, že výkon práva je nepřípustný, může-li míti za účel jen způsobení škody jinému.

⁴⁾ Je zajímavé, že i tu judikatura předjímala pozdější zákonný stav, když ustanovení § 3 obč. zák. používala nejen k ochraně společnosti před zneužíváním práv, nýbrž i k ochraně jednotlivých občanů, vycházejíc z dialektické závislosti práv jednotlivce a společnosti a majíc i tu oporu v zásadách Ústavy 5. května. Tak např. v rozh. R 14/60 při zneužívání výkonu spoluvlastnického práva ke škodě spoluvlastníků nebo v plenárním usnesení R 89/56 v otázce oprávnění nájemce bytu zřídit si na domě televizní anténu.

v druhém směru (proti zájmům — ke škodě) se nepochybně jedná o změnu obsahovou znamenající rozšíření ochrany zájmů společnosti i občanů, neboť se nevyžaduje jako podmínka způsobení škody nebo i jen hrozící škoda. Zájmy, jež takto mají být chráněny, mohou být různé povahy. Pokud jde o zájmy společnosti, budou to nejen zájmy hospodářské, ale i např. kulturní nebo politické.⁵⁾

Je přirozené, že pokud jde o zájmy jednotlivce, nelze vztahovat ochranu poskytovanou čl. VII. obč. zák. na jakékoliv zájmy. Plyne to nejen z paralelního řazení těchto zájmů vedle zájmu společnosti, což předpokládá alespoň přibližnou ekvivalenci obojích zájmů, ale též z historického, již zmíněného vývoje tohoto ustanovení. Lze poukázat i na § 2 zák. o org. soudu a § 1 o. s. ř., podle nichž soudy poskytují ochranu nikoliv jakýmkoli zájmům, nýbrž jen zákonem chráněným, pokud se týče oprávněným zájmům občanů a organizací. Proto třeba souhlasit s názorem Knappovým (v čl. shora cit., Právník 3/1965 str. 233), že ochrana se poskytuje jen společensky oprávněným zájmům.

Čl. VII. obč. zák. představuje nám tedy určení dovolených mezí výkonu subjektivních práv a to pomocí formulace negativní. Tvoří tak protějšek k čl. VI., který toto vymezení stanoví pozitivně, když požaduje, aby výkon práv byl v souladu s pravidly socialistického soužití.

Máme-li podle kritérií daných čl. VI. a VII. obč. zák. posoudit, zda výkon práva se v konkrétním případě pohybuje v mezích určených těmito ustanoveními, je třeba si uvědomit, že zákon vychází při tomto vymezení z dvojího hlediska. Je to především hledisko objektivní, určované pravidly socialistického soužití, neboť ta jsou realitou objektivní (byť i nikoliv neměnnou), nezávislou na subjektivním vztahu jednajícího subjektu.⁶⁾ Vedle toho však je třeba použít i neméně důležitého hlediska subjektivního, jež je podle mého názoru pro určení, zda máme co činit se zneužíváním práva či nikoliv, rozhodující. Z těchto hledisek nás zajímá jednak to, jakým se jeví jednání subjektu práva ve světle zájmu, který má objektivní právo chránit právě ve prospěch nositele subjektivního práva, jednak to, jaký je psychický vztah jednajícího k zájmům ostatních — ať již jsou to zájmy společnosti či občanů.

Podle učení o relativitě či funkčnosti subjektivních práv⁷⁾ je každý výkon

⁵⁾ Zajímavé v tomto směru je již cit. rozh. NS R 14/60, kde škoda celku je výstižně spatřována v tom, že z chování spoluvlastníka, nebude-li mu znemožněno v něm pokračovat, se bude vyvozovat neschopnost společnosti zajistit řádným občanům (ostatním spoluvlastníkům) nerušené užívání jejich práv.

⁶⁾ Rozborem pravidel socialistického soužití se v této stati přirozeně nemůžeme zabývat. Mnoho místa mu bylo věnováno zejména v sovětské literatuře.

⁷⁾ Základní význam zde má nepochybně dílo L. Josseranda: *De l'esprit des droits et de leur relativité* — s podtitulem: *Théorie dite de l'Abus des Droits*, které je dále citováno z II. vydání r. 1939.

práva nedbající jeho určení protiprávní. Toto pojetí je převládající nejen v teorii některých socialistických zemí, ale došlo jasného vyjádření i v jejich novém zákonodárství. Tak čl. 5 GK RSFSR z r. 1964 prohlašuje, že občanská práva jsou chráněna zákonem s výjimkou případů, kdy jsou vykonávána v rozporu s určením těchto práv v socialistické společnosti v periodě výstavby komunismu. Stejně čl. 5 polského obč. zákoníka stanoví, že nikdo nesmí získávat ze svého práva prospěch, který se přičí sociálně hospodářskému určení tohoto práva. Paragraf 2 odst. 2 maďarského obč. zák. z r. 1959 zaručuje svobodný výkon práv podle jejich společenského určení.

Podle všech těchto právních řádů je tedy jasnými ustanoveními zaručena ochrana jen takovému výkonu práva, který se nepřičí jeho společenskému určení a je tedy odepřena výkonu, který tento předpoklad nesplňuje. Máme zde tedy co činit s kritériem ryze objektivním, takže druhý zřetel tj. psychický vztah k zájmům společnosti či spoluobčanům nemá význam, leda jen potud, pokud jeho morální závadnost činí nedovoleným i výkon, který by jinak onomu objektivnímu kritériu vyhovoval. Tak např. čl. 5 maďarského obč. zák. výslovně zakazuje zneužití práva a označuje jako zneužití takový výkon práva, který sleduje cíl neodpovídající jeho společenskému určení.⁸⁾

Z našeho občanského zákoníku nevyčteme přímou odpověď na otázku, zda právní ochrana je odepřena výkonu práva již tehdy, chybí-li na straně subjektu práva vlastní zájem na jeho výkonu, či musí-li přistoupit i morálně závadný vztah subjektu práva k zájmům společnosti nebo spoluobčanů. Vzniká tu problém, zda se vyžaduje úmysl přivodit výsledek, který je v rozporu se zájmy společnosti či spoluobčanů, nebo zda stačí objektivní stav, tj. existence nebo i jen možnost takového výsledku. V. Knapp v cit. studii z r. 1965 str. 231 — na rozdíl od dřívější z r. 1959 — zastává názor, že zneužití práva podle čl. VII. se rozumí jen zneužití úmyslné a dovozuje to zejména z koncepce nového obč. zákoníka, (aniž ji zde blíže vysvětluje), např. § 424 hovořícího o úmyslném jednání a § 39 mluvícího o úkonu, který se přičí zájmu společnosti. Myslím, že pro správnost tohoto názoru se dají uvést i další argumenty, a že tu lze poukázat zejména na ust. § 102 zák. mezin. obchodu. To totiž označuje za zneužívání práva, jemuž odpírá právní ochranu, jednání, které se děje za účelem poškození druhé strany. Při nutnosti jednotného výkladu právního řádu nelze pro různé jeho oblasti vykládat význam téhož pojmu různě. Pro nezbytnost tohoto výkladu mluví i úvaha, že výjimku z takové základní

⁸⁾ Mohlo by se zdát, že se zde rozlišuje dvojí způsob vykročení z mezí práva, přičemž jen onen druhý se považuje za zneužití práva. Jde však spíše toliko o ne zcela přesné rozlišení terminologické nežli rozdílnost pojmovou a ani z cit. studie Eörsiho nevyplývá opak.

zásady, jakou je zaručení ochrany subjektivních práv státem, lze odůvodnit jen u morálně zavrženíhodného výkonu práva, tedy u výkonu, jež takto kvalifikuje subjektivní vztah jednajícího k výsledku, nikoliv tento výsledek sám.

Jestliže tedy dospíváme k závěru, že pro zneužití práva podle čl. VII. obč. zák. se „vyžaduje vždy úmysl spočívající ve vědomí, že výkonem práva se druhému působí společensky neoprávněná újma a ve vůli tuto společensky neoprávněnou újmu mu způsobit“ (tak Knapp 1. c. str. 233), stavíme se na jiné stanovisko, než je to, ze něhož vychází zákonodárce sovětský, polský a maďarský. V praktickém výsledku však zde zpravidla nebude rozdílů. Lze si totiž těžko představit, že by úsudek o jednání, jež zřejmě nesleduje vlastní zájem jednajícího a přitom působí újmu zájmům společnosti nebo spoluobčanů, vyzněl jinak, nežli tak, že tu je úmysl tuto újmu způsobit. Je ovšem nutné, aby úsudek o neexistenci vlastního zájmu se řídil hledisky objektivními, tj. hledisky společenské oprávněnosti, neboť při použití hlediska subjektivního by mohl být i pocit škodolibého uspokojení posuzován jako vlastní „zájem“.⁹⁾

Proto také bude přesnější, budeme-li mluvit místo o vlastním zájmu jednajícího o účelu nebo určení subjektivního práva.

K tomu je třeba ještě dodat, že není třeba, aby úmysl způsobit jinému společensky neodůvodněnou újmu, byl výlučným motivem chování, nýbrž že stačí, že tento úmysl převažoval ve srovnání s vlastním zájmem jednajícího.

III.

Jestliže jsme si takto ujasnili meze, v nichž se smí podle čl. VI. a VII. obč. zák. realizovat výkon práva a jestliže na druhé straně vycházíme z toho, že subjektivní právo nám určuje míru chování, kterou oprávněnému subjektu dovoluje ve společnosti objektivní právo, pak nezbytně dospějeme k závěru, že výkon práva, který vykročuje z takto stanovených mezí, není

⁹⁾ Jako doklad nesprávné chápání společenské oprávněnosti zájmu jednotlivce je vhodno ocitovat rozhodnutí — zřejmě poplatné své době — v němž soud první stolice zamítl žalobu, kterou žalobkyně uplatnila nárok z předkupního práva spoluvlastníka (§ 137 obč. zák. z r. 1950), poněvadž usoudil, že i když byl porušen zákon v § 137 obč. zák., je třeba žalobu zamítnout, protože prý výsledek tohoto porušení zákona (tj. nedbání předkupního práva žalobkyně) je v souladu s vůlí pracujícího lidu, neboť zájem žalovaných, z nichž jeden je třídně uvědomělým pracovníkem a úderníkem s návrhem na vyznamenání, převyšuje zájem žalobkyně, která domu nepotřebuje. Žalobkyně prý jen formalisticky lpí na svém právu, takže rozhodnutím v její neprospěch nevznikla křivda ani jí ani pracující společnosti. Nejvyšší soud ovšem toto rozhodnutí ke stížnosti pro porušení zákona zrušil a správně vyložil význam § 3 obč. zák. z r. 1950 (R 88/1954).

již vlastně výkonem práva, nýbrž že se za ně vydává a je ve skutečnosti úkonem protiprávním.

K tomuto závěru také skutečně dospívají všichni v předu jmenovaní autoři, i když jej různě formulují.¹⁰⁾

Se stejným názorem se pak setkáváme i u jiných autorů, např. u Kendzierské v práci *Nadużycie prawa jako samodzielna podstawa powożdtwa* (Państwo i prawo 3/58 str. 531) a jí citovaném díle Szpunarově *Nadużycie prawa podmietowego* a dokonce i u starších teoretiků buržoasního práva např. v Roučkově—Sedláčkově *Komentáři*, díl V. str. 687, v Klangově *Komentáři* § 1295 odst. 2 o. z. o. a zejména i v základním již zmíněném díle francouzské právní vědy tímto tématem se zabývajícím, v Josserandově: *De l'èsprit des Droits*, v němž je vyslovena myšlenka, která zřejmě ovlivnila i pojetí zneužití práva v socialistické teorii, že totiž každý výkon práva, který nedbá relativnosti a funkčnosti práv, je protiprávní.¹¹⁾

Závěr o protiprávnosti výkonu práva, při němž dochází ke zneužití práva, vyžaduje si vysvětlení, v čem je tedy smysl institutu zneužívání práva a zda je, popř. jaký je rozdíl mezi protiprávností takto vznikající a protiprávností jinou. Míra chování, která je oprávněnému dovolena objektivním právem, je stanovena v konkrétní normě způsobem zpravidla více či méně neurčitým. Zákonodárce počítá s obvyklým nebo typickým chováním, jehož výkon a ochranu chce oprávněnému zajistit. Znění normy proto nepostihuje a zpravidla ani nemůže postihnout všechny možné způsoby výkonu práva, což je ostatně dáno její abstraktností. Přitom však někdy určité způsoby výkonu práva norma rovnou zakazuje (ať již přímo či pohrůzkou sankcí), takže v těchto případech nemůže být pochyb o tom, že nejde o výkon práva, nýbrž o jednání protiprávní. Jestliže např. uživatel bytu vykonává své právo užívání bytu tak, že nedbá, aby v domě bylo vytvořeno prostředí zajišťující všem nerušení užívání bytů, společných prostor a zařízení domů, pak jedná jasně protiprávně, neboť porušuje povinnost, kterou mu přímo ukládá ust. § 160 odst. 2 obč. zák. Stejně tomu bude, jestliže uživatel bytu přes výstrahu porušuje zásady socialistického soužití, neboť takové chování postihuje zákon sankcí záležející v možnosti zrušení práva užívat byt (§ 184 písm. b, obč. zák.). Nemluvíme proto v těchto případech o zneužívání práva, neboť takové chování jasně vybo-

¹⁰⁾ Knapp označuje takové jednání jako *contra legem*, protiprávní a na jednom místě mluví o zdánlivém výkonu práva, jinde dává „výkon práva“ do uvozovek (str. 232 a 233); Joffe—Gribanov říká, že oprávněný tu jedná nikoliv jako nositel práva, nýbrž jako osoba, které příslušné právo nenáleží; Eörsi uvádí (str. 48), že tam, kde je překročen okruh práva určený jeho funkcí, chybí subjektivní právo; Stellmachowski pak tvrdí, že za mezemi danými zásadou socialistického soužití právo neexistuje.

¹¹⁾ K tomuto závěru dospěla tzv. vnitřní teorie zneužívání práva, zatímco podle tzv. zevnější teorie slouží subjektivní právo vždy v mezích určených objektivním právem a jeho zneužití může způsobit toliko odepření jeho ochrany. (Stellmachowski v cit. článku str. 14.) O důsledcích tohoto rozlišování bude pojednáno v části pojednávající o sankcích na zneužití práva.

čuje z mezí chování zákonem dovoleného. Kdybychom však v těchto případech neměli takového přesného určení mezí výkonu práva, pak bychom takové chování nezbytně posuzovali jako vykročení z mezí práva daných jeho určením.¹²⁾

Z případů, kdy zákon zvláštními ustanoveními chce čelit takovému chování, které nebýt jich, bychom posuzovali jako zneužití práva, stojí za zmínku alespoň nejzajímavější: Ust. § 184 písm. g, obč. zák., kdy neužívání bytu bez vážných důvodů opravňuje organizaci dožadovat se zrušení užívacího práva (je to zároveň doklad o tom, že zneužíváním práva se může uskutečnit i tím, že se právo nevykonává); ust. § 36 odst. 2 obč. zák., které stanoví jako následek záměrného zmaření podmínky se strany toho, jemuž je nesplnění podmínky na prospěch, že právní úkon se stane nepodmíněným; ust. § 138 odst. 1 o. s. ř., podle něhož nelze přiznat osvobození od soudních poplatků, jde-li o svévolné nebo zřejmě neúspěšné uplatňování nebo bránění práva; nepřípustnost takového výkonu rozhodnutí, který je zřejmě nevhodný nebo bez vyhlídek, že povede k uspokojení oprávněného (§ 264 odst. 1 a 3 a § 268 odst. 1 písm. e, a odst. 2). Stejný účel sledují i jiná ustanovení např. § 12 odst. 2 a 3 a 79 o. z., § 27 odst. 3 a § 96 odst. 1 zák. o rod., § 80 písm. c, o. s. ř., a zejména i ustanovení § 424 o. z., o němž však bude řeč v jiné souvislosti.

Je třeba dodat, že v uvedených případech bychom mohli mluvit o zneužívání práva — nebýt oněch ustanovení, jež závadné chování reprobují přímo — jen za předpokladu existence vytčeného subjektivního znaku zneužívání práva tj. úmyslu poškodit zájmy jiného nebo společnosti. Z toho však vyplývá i přednost našeho pojetí požadujícího přítomnost tohoto subjektivního znaku, které dovoluje odlišit přesně případy zneužití práva od chování vybočujícího z mezí subjektivního práva daných jen objektivními znaky, totiž jeho určením.¹³⁾

V tom spatřuji přednost našeho pojetí i proti úpravě sovětské, podle níž — alespoň podle výkladu, jak je podáván v citovaném článku Joffeho a Gribanova na str. 84 — zlý úmysl slouží toliko jako vedlejší kritérium při

¹²⁾ V tom směru je instruktivní příklad uváděný Verdnikovem—Kabalkinem (Novye graždanskie kodeksy sojuznyh respublik — Moskva 1965 str. 46). Pobírání bezpracného důchodu z domu se posuzovalo za platnosti GK (RSFSR) z r. 1922 podle základního článku 1 jako zneužívání vlastnického práva, kdežto podle GK z r. 1964 je takové chování reprobováno přímo zvláštním ustanovením (č. 111) se speciální sankcí.

¹³⁾ Tak si lze představit případ, kdy chování podle zevního projevu zcela shodné se projeví jednou jako dovolené a po druhé jako zneužívání práva právě jen v důsledku nedostatku či přítomnosti šikanozního úmyslu: Reprodukce z rozhlasového přijímače v bytě nedostatečně izolovaném se stane zneužíváním práva užívání bytu, děje-li se za okolností, z nichž nutno na takový úmysl soudit (např. se provozuje, aniž nikdo z uživatelů bytů rozhlas poslouchá, vždy právě v době, kdy v sousedním bytě ukládají ke spaní nervosní dítě).

úvaze, jaké sankce má být použito na výkon práva vykroučující z mezí stanovených čl. 5 Osnov obč. zák. SSSR a Svazových republik.

Tento pohled nám umožňuje učinit především poznatek, že určit, co je zneužíváním práva, je možno vždy jen se zřetelem na určitý právní řád, neboť na zneužívání práva lze pochopitelně usuzovat jen v relaci k určitým právním normám. Proto stejné chování se nám podle různých právních řádů nebo při změně téhož právního řádu bude jevit jednou jako zneužívání práva, jindy jako přímé protiprávní jednání a někdy dokonce — i když to bude jistě případ vzácný. — jako nezávadný výkon práva.

Důležitější však je, že tento pohled nám ozřejmil i smysl a nezbytnost institutu zneužívání práva. Bez něho by se právní norma stala nástrojem jen nedostatečně způsobilým plnit svůj úkol závazně upravovat právní vztahy mezi lidmi. Nepružností, jež by byla důsledkem tohoto nedostatku, by přivedla ad absurdum zásadu *lex dura tamen lex*.

Mám však za to, že neméně závažná je ta skutečnost, že teprve přímým rozlišením chování, které je protiprávní z toho důvodu, že je *contra legem*, od onoho, které se pouze skrývá pod rouškou domnělé legálnosti, vydávajíc se za výkon práva, nám dovoluje kvalifikovat náležitě takové chování z hlediska morálky, speciálně z hlediska morálky socialistické. Z tohoto hlediska je pak podle mého názoru třeba hodnotit chování, které se jeví zneužíváním práva, jako chování ještě zavrženíhodnější než ono, které je prostě protiprávní ve shora uvedeném smyslu a neskrývá se za škraboškou legálnosti.

Pojetí, podle něhož nelze pokládat za zneužití práva to chování, které je reprobováno přímo speciální normou, není vžitě a zejména v zákonodárné praxi není v tom směru vždy zcela jasno. Dokladem toho je např. ustanovení § 258 tr. zák., který jako zneužívání práva označuje trestný čin záležející v tom, že někdo poškodí důležitý kulturní nebo jiný důležitý obecný zájem tím, že zničí atd. vlastní věc, která požívá ochrany podle zvláštních předpisů. Ve skutečnosti však tu vůbec nejde o výkon práva, nýbrž o chování protiprávní postihované dokonce trestní sankcí. Zde zřejmě ještě přežívá vliv starého pojetí vlastnického práva s jeho zásadně neomezeným výkonem, kdy i způsob výkonu zákonem reprobovaný byl chápán jako výkon práva.

Můžeme tedy shrnout předchozí úvahy v závěr, že v našem občanském právu rozumíme zneužitím práva takové jednání (opomenutí), které jednající uskutečňuje jakoby výkon práva, které však ve skutečnosti vykroučuje z mezí výkonu onoho typu subjektivního práva určených ustanoveními čl. VI. a VII. obč. zák.

Zákaz zneužití práva není podle našeho občanského zákoníku ani pouhou proklamací určitého mravního postulátu (jakým je např. § 23 odst. 2 zák. o rod., který prohlašuje, že lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti), ani tzv. *lex inperfekta*, neboť s přestoupením tohoto zákazu spojuje zákon určité právní následky. Než o nich pojednáme jednotlivě, je třeba říci několik slov o sankcích obecně.

Právní sankcí rozumíme újmu, která podle zákona postihuje za jeho porušení toho, kdo zákon porušil.¹⁴⁾ Z hlediska našeho tématu bylo by užitečné rozlišit sankce občanskoprávní povahy na straně jedné a ostatní — zejména trestní — na straně druhé. Boguszak¹⁵⁾ spatřuje rozdíl v tom, že újma stanovená civilními sankcemi se rovná zásadně ekvivalentu nebo části ekvivalentu hmotné újmy způsobené deliktem druhému subjektu práva, čemuž tak u jiných sankcí není.

S tímto vymezením lze souhlasit jen s výhradou, že podtrhneme slovo zásadně. Především nelze uvažovat vždy o druhém subjektu práva, jak je patrné právě u sankcí na zneužívání v případě absolutního práva, kde nemůžeme oprávněně mluvit o právním vztahu mezi subjektem absolutního práva a subjekty povinností odpovídajících tomuto právu.¹⁶⁾ I tehdy, vznikne-li tu újma, nemusí tím být založen právní vztah mezi delikventem a jiným subjektem, neboť stačí, že šlo o újmu na zájmech společnosti. Krom toho nemusí jít o újmu hmotnou, nýbrž i jinou (společenskou, mravní, na cti) a to i v případě, že jde o újmu na zájmech spoluobčana. Ani zásada ekvivalence není však vždy pro civilní sankci typická. Tak např. vůbec se neuplatní u sankce propadnutí plnění ve prospěch státu uložené na uzavření neplatné smlouvy s úmyslem porušit zákon (§ 457 obč. zák.). A přece jde o sankci civilní. Nárok na propadnutí věci podle tohoto ustanovení je totiž nepochybně nárokem občanskoprávním, i když jej uplatňuje prokurátor, neboť zákon jím sleduje cíl upevnit pořádek v občanskoprávních vztazích. Ostatně soud vykonává v občanském řízení též represivní a výchovnou funkci.¹⁷⁾

Na zcela přesné rozlišení sankcí civilních a jiných podle jejich povahy

¹⁴⁾ Učebnice čs. obč. práva díl I. str. 17 v pozn. uvádí, že slova sankce se v teorii práva používá jednak ve významu sankce uvedené v zákoně, což je ve skutečnosti hrozba sankcí, jednak jako konkrétní právní normou předvídaný následek porušení práva, tedy jako uskutečnění hrozby sankcí v určitém konkrétním případě. Nás zajímá, pokud jde o zneužití práva, sankce v tom i onom smyslu. Ostatně jde vlastně jen o líc a rub téže věci.

¹⁵⁾ Právní záruky socialistické zákonnosti v ČSR, Právník 2/58 str. 129.

¹⁶⁾ Srov. V. Knapp: Předmět a systém čs. socialistického práva občanského, ČSAV 1959 str. 237.

¹⁷⁾ Srov. Štajgr—Boura: Prokurátor v občanském soudním řízení, str. 74.

(nikoliv podle zevních znaků záležejících v tom, zda jsou ukládány za delikt civilní či jiný, zejména trestní) musíme tedy patrně resignovat a to tím spíše, že bychom se octli v rozporu s pojetím zákonodárce, jak o tom bude řeč ještě v jiné souvislosti.

V.

Formy civilních sankcí mohou být velmi různé. Zde chceme věnovat pozornost pouze těm, které přicházejí v úvahu při zneužití práva.

Článek VII. obč. zák. sám žádnou sankci na porušení v něm obsaženého zákazu zneužívání práva výslovně nestanoví. Přesto je nutno z něho tuto sankci vyvodit a to zejména v souvislosti s čl. VI. a s pátým odstavcem preambule, kde se jako hlavní úkol občanského zákoníku stanoví mimo jiné chránit práva (z občanskoprávních vztahů), jsou-li vykonávána v souladu se zájmy společnosti. Z toho totiž plyne, že ochrana je zákonem odepřena takovému výkonu práv, který této podmínce, jak je dále zpřesněna v čl. VII., nevyhovuje. Odepření ochrany výkonu práva, který je podle znaků dříve stanovených zneužíváním práva, je tedy první sankcí, kterou ze zákona zjišťujeme.¹⁸⁾

Touto sankcí je ostatně zneužití práva v příbuzných zákonodárstvích postiženo výslovně.¹⁹⁾

V jiné souvislosti jsme se zmínili, že judikatura vyvodila stejný závěr i z ustanovení rak. obecného obč. zákoníka o náhradě škody způsobené výkonem práva.

VI.

Sankce záležející v odepření zákonné ochrany takovému chování, jež je zneužitím práva, není však vždy dostatečná, neboť ve většině případů nedožaduje se této ochrany subjekt, který se takto závadně chová, nýbrž ochrany potřebuje naopak ten, jehož zájem je tímto chováním dotčen. A tu vyvstává otázka, již dlouho diskutovaná, zda a jak lze takovou

¹⁸⁾ Domnívám se, že se tu věcně nerozcháším s Knappovým názorem z cit. studie z r. 1965, kde uvádí (str. 232): „Prostředky, kterými zneužívání brání, čl. VII neuvádí a neobsahuje ani žádné sankce. Prvým prostředkem je zajisté odepření ochrany, tj. odepření státního donucení k realizaci takového „výkonu práva“. Další prostředky jsou obsaženy v jednotlivých ustanoveních (v § 39 obč. zák., a v ustanoveních o náhradě škody) a může jich být použito za předpokladů v těch ustanoveních uvedených.“

Domnívám se ovšem, na rozdíl od Knappa, že odepření ochrany práva je podle vymezení pojmu sankce celkem shodně přijímaného skutečně sankcí a to velmi citelnou.

¹⁹⁾ Tak např. článek 5 GK RSFSR případy, jež označuje jako zneužití práva, výslovně vylučuje z ochrany zákona. Podobně čl. 5 KC Polské lidové republiky a § 2 odst. 2 obč. zák. Maďarské lidové republiky.

ochranu postiženému podle zákona zaručit. Celkem nebylo neshod v názoru, že postižený musí být chráněn přiznáním nároku na náhradu škody. Zde se uplatnila funkce sankce při zjednávání rovnováhy narušené deliktem. To nalezlo výraz i v zákonných úpravách, a to i v buržoasních právních rádech. Rozdílnost mínění (i zákonných úprav) se však projevila v tom, zda se má postiženému zaručit ochrana i tím, že mu bude dovoleno dovolat se státní moci k tomu cíli, aby se zabránilo závadnému výkonu práva dotýkajícího se jeho oprávněného zájmu, popř. aby se odstranil stav vzniklý takto závadným výkonem práva. Již Josserand v cit. díle (str. 434) takové právo postiženému přiznával, poukazuje na nepřirozenost jiného řešení z toho důvodu, že profylaxe je lepší než terapie.²⁰⁾

Jestliže ostatně vycházíme ze zásady, že způsobená škoda má být především hrazena uvedením v předešlý stav, pak je skutečně protismyslné odpírat postiženému právní prostředek, jímž by popř. zabránil vzniku škody a odkazovat jej na to, aby vyčkal, až škoda mu vznikne a pak se teprve mohl domáhat restituce stavu, který tu byl předtím. Vedle absurdnosti takového postupu mluví proti tomuto stanovisku i nebezpečí, že vymáhání náhrady škody bude bezvysledné.

Budí proto podiv, že např. v polské teorii převládalo mínění opačné a že teprve v ustanoveních nového civilního kodexu se spatřuje taková zákonná úprava, která poskytuje osobě postižené výkonem práva vybočujícím z mezí daných jeho společenským určením právo žaloby dožadující se nepřípustnosti takového výkonu.²¹⁾

Pro oblast našeho občanského práva máme tuto otázku vyřešenu jednoznačně, jestliže jsme se postavili na stanovisko, že chování, které má všechny znaky zneužití práva, je protiprávní. Pak totiž musíme důsledně připustit, aby se ten, kdo je takovým chováním postižen, bránil všemi prostředky, které mu právo poskytuje na ochranu proti takovýmto neoprávněným zásahům do jeho práv nebo oprávněných zájmů, včetně svépomoci za podmínek, za nichž ji zákon dovoluje (§ 6 obč. zák.).²²⁾

Může být pochybné, zda občanské právo poskytuje prostředek pro zjednávání nápravy v případě, že zneužíváním práva jsou dotčeny zájmy spo-

²⁰⁾ Vtipně tu dodává, že nejsme v římském právu, podle něhož bohatý Říman mohl pohlavkovat kolemjdoucí a otrok vyplácel obětem příslušnou náhradu.

²¹⁾ Viz Stellmachowski v cit. čl. str. 15, Kendzierska naproti tomu v cit. čl. str. 536 již za dřívější zákonné úpravy hájila přesvědčivě názor, že proti jednání, jež je zneužitím práva, lze se bránit všemi druhy žalob, jež jsou přípustny proti jiným typům bezpráví.

²²⁾ Kendzierska v cit. článku str. 357, uvádí, že postižený může žalovat, aby soud zakázal takové chování, nebo nařídil delikventu určité jednání nebo (určovací žalobou, je-li zájem na určení), aby soud určil přípustné meze výkonu práva. I tu je patrný vliv citovaného díla Josserandova, který (na str. 440) uvádí pod označením „naturální sankce“ stejné formy obrany postiženého.

lečnosti, nikoliv však zájem jednotlivých občanů (alespoň nikoliv přímo, neboť vzhledem k úzké konexitě obojích zájmů znamená poškození zájmů společnosti nakonec i dotčení zájmů jejích členů). I když takové případy budou patrně velmi vzácné a zpravidla zde bude lze účinně použít sankcí jiných než občanskoprávních, nelze vyloučit, že se vyskytnou. Obtíž pak je v tom, rozhodnout, zda existuje subjekt, který by byl legitimován dovolat se u soudu ochrany proti výkonu práva, jež se jeví jako jeho zneužití. Národní výbor nebo prokurátor mohou sice, vyžaduje-li to zájem společnosti, podat návrh na zahájení řízení (§ 32 a 35 o. s. ř.), to však předpokládá, že tu je nějaký právní vztah, podle něhož je právní subjekt tohoto vztahu k žalobě formálně legitimován, sám však žalobu nepodal. Takový právní vztah však v případě, který máme na mysli, tu není, neboť společnost tu nevystupuje jako subjekt takového vztahu (občanskoprávního, pracovního, rodinného a družstevního — § 70 o. s. ř.) mezi ní a rušitelem. Může být však sporné, zda v těchto případech by neměl být dán ustanovením § 32 a 35 o. s. ř. širší dopad, nežli lze vyvodit z koncepce jinak z jejich obsahu vyplývající. To však je otázka, jejíž rozpracování se vymyká z mezí daných rozsahem a rámcem této studie.

VII.

Prisuzujeme-li chování, které kvalifikujeme jako zneužívání práva, charakter protiprávního činu, pak nezbytně se musí uplatnit jako sankce na toto chování i povinnost k náhradě škody. Skutečně také, jak jsme viděli, je v moderních právních rádech upravujících následky zneužívání práva, s touto sankcí počítáno a to někdy právě jen výlučně s ní. Ba v teorii se setkáme i s názorem, podle něhož rozdíl mezi protiprávním jednáním a jednáním „prostě zneužívajícím“ (*l'acte simplement abusif*)²³⁾ záleží právě v tom, že ten, kdo je poškozen jednáním „prostě zneužívajícím“, nemá na rozdíl od subjektu poškozeného jednáním protiprávním nárok na naturální restituci, nýbrž jen na peněžitou náhradu.

Již dříve jsme uvedli ustanovení § 1295 odst. 2 rak. obč. zák. a obsahově shodné ustanovení § 338 odst. 2 obč. zák. z r. 1950 normující povinnost k náhradě škody způsobené šikanozním výkonem práva. V platném občanském právu nenajdeme ustanovení podobné. Paragraf 424 obč. zák. pod marginální rubrikou „Odpovědnost za jednání proti pravidlům socialistického soužití“ stanoví pouze, že za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti pravidlům socialistického soužití. Pod toto ustanovení můžeme nepochybně podřadit i škodu způsobenou šikanozním jednáním, když jsme si řekli, že zneužití práva předpokládá jednání či opo-

²³⁾ Srov. Jossierand 1. c. ,str. 432.

menutí úmyslné. Tohoto ustanovení bychom však pro založení povinnosti k náhradě škody způsobené šikanozním výkonu práva nepotřebovali, neboť tato povinnost plyne již z ustanovení § 420 obč. zák., jestliže přijímáme, že zneužití práva je činem protiprávním a k tomu, abychom něčí chování směli označit jako zneužívání práva, požadujeme, aby delikvent měl úmysl způsobit újmu zájmům společnosti nebo spoluobčanům, tedy zavinění. Má proto ustanovení § 424 obč. zák. samostatnou relevanci jen v případech, kdy škoda byla způsobena bez porušení právní povinnosti, ale jinak nežli při výkonu práva. Proto je jen důsledné, že nový občanský zákoník nemá zvláštní ustanovení o škodě způsobené zneužitím práva a nebylo by správné spatřovat takové ustanovení v jeho § 424.^{24 a 25)}

Ustanovení obsahově zcela shodné má § 173 odst. 3 zák. práce. Poněvadž v zákoníku práce není ustanovení odpovídající článku VII obč. zák., dalo by se soudit, že ustanovení § 173 odst. 3 zák. práce stanoví sankci (povinnost k náhradě škody) i na zneužití práva. Podle mého názoru však je správnější připustit použitelnost článku VII obč. zák. i na vztahy pracovněprávní, neboť jinak bychom neměli oč opřít nepochybně nezbytný požadavek, aby i výkon práv z těchto vztahů vznikajících byl podroben omezení danému články VI a VII obč. zák. a aby byla poskytnuta ochrana zájmům spolupracovníků i společnosti proti výkonu práva, který tyto meze překročuje. Je to jedním z dokladů marně popírané konexity jiných oblastí práva s právem občanským a o zvláštním postavení občanského zákoníku vůči zákoníkům z jiných oblastí.

V této souvislosti zasluhuje zmínky ustanovení § 225 odst. 2 obč. zák., které ukládá občanu povinnost nahradit organizaci náklady, které jí vznikly tím, že občan zneužil služeb poskytnutých zcela nebo zčásti bezplatně, a to i tehdy, když z toho neměl majetkový prospěch. Podle § 223 obč. zák. jsou organizace poskytující služby povinny vytvářet předpoklady pro jejich poskytování tak, aby společensky odůvodněné požadavky občanů byly řádně a plynule uspokojovány. Bylo by podle našeho názoru nesprávné z toho dovozovat, že o zneužití podle § 225 odst. 2 obč. zák. půjde již tehdy, jestliže použití služby se strany občana se ukázalo jako společensky neodůvodněné. Toto hledisko je podle zákona rozhodné toliko pro způsob a míru plnění povinností poskytovat služby se strany organizace. Nelze proto tohoto hlediska použít při zkoumání, bylo-li služby zneužito občanem, jemuž byla poskytnuta. Zde tedy bude potřeba použít těch kritérií, jež jsme si určili pro zkoumání, zda jde o zneužití ve smyslu čl. VII. Je to nutné nejen v zájmu jednotného chápání pojmu zneužití práva v oblasti práva občanského, jak to i na jiném místě zdůrazňujeme, nýbrž i proto,

²⁴⁾ Není proto zcela přesné, jestliže Učebnice obč. práva (str. 421) uvádí při výkladu § 424 obč. zák., že o zvláštní případ by šlo, kdyby někdo úmyslně uskutečňoval výkon svého práva nikoliv za tím účelem, aby dosáhl společensky dovoleného cíle, nýbrž jen, nebo zejména proto, aby dosáhl poškození jiného (tzv. šikána).

²⁵⁾ Obdobně je tomu v polském civilním kodexu, jak konstatuje Stellmachowski v cit. článku str. 16.

že by jinak použití ustanovení § 225 odst. 2 obč. zák. mohlo vést k nežádoucím výsledkům a oslabovat tak význam služeb poskytovaných zcela nebo zčásti bezplatně.

VIII.

Nejtvrdší sankce na zneužití práva je nepochybně ta, podle níž se oprávněný subjekt práva zbavuje. Jestliže taková sankce nemá mít vyloženě charakter sankce trestní, pak může mít v oblasti občanskoprávních vztahů (v širším smyslu) své oprávnění jen tam, kde je schopna plnit svou výchovnou, preventivní popř. i represivní funkci a přitom od jiných sankcí se nelze nadít, že budou dostatečně účinné. Je proto třeba pohlížet na ní jako na prostředek nejkrajnější²⁶⁾ a to i proto, že adekvátním prostředkem k postižení závazného výkonu práva se jeví zpravidla ten prostředek, který postihuje tento závadný výkon a nikoliv právo samo.²⁷⁾

Proto považuji za nepochybné, že této sankce možno použít jedině tam, kde ji zákon speciálním ustanovením výslovně připouští, a nelze na její přípustnost usuzovat v těch případech, kde fakt zneužívání práva vyvozujeme pouze z obecného zákazu zneužívání práva obsaženého v čl. VII. obč. zák. Příkladem ustanovení kde zneužití práva se stíhá jeho odnětím, je § 44 odst. 3 zák. o rod., podle něhož soud musí zbavit rodičovských práv rodiče, jestliže zneužívají svých práv. Stejná sankce je obsažena v ustanovení § 68 odst. 1 zák. o rod., podle něhož není třeba přivolení rodičů osvojovaného dítěte k osvojení — ačkoliv jsou jeho zákonnými zástupci — jsou-li splněny předpoklady v tomto ustanovení uvedené. Tu je ovšem situace poněkud složitější. Osvojení má za následek podle § 72 zák. o rod. zánik rodičovských práv. Ten však nastává i v případě, že osvojení se děje se souhlasem rodičů. Nelze proto tento následek spojovat přímo s faktem zneužívání rodičovských práv. Důvodem toho, že zákon tu připouští osvojení bez přivolení rodičů, je však obava ze zneužití rodičovských práv odpíráním přivolení k osvojení. Můžeme proto zánik rodičovských práv tu považovat za prostředek k zabránění zneužití těchto práv, tedy vlastně za prostředek prevence.

Tento příklad nám může zároveň sloužit k přesnějšímu odlišení sankce záležející v odnětí práva od sankcí, jež postihují jen výkon práva, nikoliv právo samo. Je to důležité proto, že tohoto rozlišení se často nedbá a krom toho vést přesnou hranici není vždy snadné. Záleží totiž na tom, díváme-li

²⁶⁾ Joffe—Gribanov v cit. čl. (str. 83) o tom říká, že zbavení práva je na místě jen tehdy, jestliže se realizuje s takovým vybočením z jeho mezí, při němž nezůstává místa pro žádné anebo alespoň pro nejpodstatnější formy dovoleného chování.

²⁷⁾ Tato myšlenka byla patrně i základem úvah, které vedly k vyslovení závěru (rozhodnutí č. 12349 Sb. Vážného), že šikanozní jednání nemá za následek neplatnost smlouvy zakládající právo šikanozně vykonávané.

se na určité chování jako na potencionálně úplnou realizaci subjektivního práva či jen jako na jedno z více oprávnění, jímž se toto subjektivní právo může realizovat. Jestliže např. na právo rodiče rozhodovat o změně příjmení svého dítěte se budeme dívat jako na samostatné právo, pak by rozhodnutím soudu, jímž byl podle § 49 zák. o rod. dán souhlas ke změně příjmení proti vůli jednoho z rodičů, došlo vlastně k odnětí tohoto práva. Jestliže však — a to je podle mého mínění správnější — budeme v tom spatřovat jen jedno z oprávnění vyplývajících z rodičovských práv jako souhrnného celku, tedy jen jeden z možných způsobů realizace těchto práv, pak jde jen o odepření ochrany konkrétnímu způsobu výkonu těchto práv, která jinak zůstávají oprávněnému subjektu zachována. Někdy — jak řečeno — bude toto rozlišení činit potíže, např. když za platnosti zákona o právu rodinném z r. 1949 (před novelizací z r. 1955) soud uvažoval o odpírání souhlasu s rozvodem jako o zneužívání tohoto práva. Podobně by tomu mohlo být v případech, kdy organizace odpírá souhlas k výměně bytu, nebo vlastník rodinného domku k výměně části svého bytu, pokud souhlas zákon vyžaduje (§ 30 odst. 2 a 3 zák. o hosp. s byty). (Tam, kde se souhlasu organizace nebo jiného vlastníka nevyžaduje, nemůže ovšem dojít ani ke zneužití neexistujícího práva.)

Náš občanský zákoník nemá sankce na zneužívání vlastnického práva, jež by záležela v jeho odnětí. Pokud jde o osobní vlastnictví, je to zcela v souladu se zásadou ústavy o nedotknutelnosti osobního vlastnictví i s ustanovením § 131 odst. 1 obč. zák., které dovoluje vyvlastnění věci v osobním vlastnictví jen v důležitém zájmu společnosti a to na základě zákona. Pokud jde o soukromé vlastnictví, postačí tu nepochybně prostředky zajištěné jinými normami (např. zák. č. 71/59 o opatření týkajících se některého soukromého domovního majetku).

Podle sovětských občanských zákoníků je odnětí vlastnického práva jako sankce na jeho zneužití, a to i pokud jde o věci v osobním vlastnictví, přípustné. Podle čl. 111 GK RSFSR se odejme bez náhrady majetek zejména obytný dům, jeho část nebo chata, jestliže vlastník ho používá systematicky k získání bezpracného důchodu (z odkazu odst. 2 tohoto ustanovení na článek 304 je zřejmo, že se vztahuje i na domy v osobním vlastnictví). Podle čl. 141 téhož kodexu je stanovena stejná sankce na nehospodárné zacházení s domem a v čl. 142 na takové zacházení s kulturními hodnotami. K žalobě, kterou projednává soud, je legitimován výkonný výbor příslušného sovětu.²⁸⁾

²⁸⁾ Tato nepochybně tvrdá, svou povahou spíš trestně právní sankce, byla v praxi používána někdy téměř krutě, jak patrně z příkladu uváděného v cit. článku Joffe—Gribanova na str. 81, kde teprve kolegium oblastního soudu zrušilo rozhodnutí soudu prvního stupně, jímž byli zbaveni vlastnictví obytného domu téměř 80letí důchodci, poněvadž část domu dávali do nájmu. Kolegium poukázalo na to, že tak činili proto, poněvadž vlastními silami nemohli opravy domu provádět.

Отázka vhodnosti sankce záležející v odnětí vlastnictví stala se u nás v současné době aktuální při přípravě zákona o osobním vlastnictví bytů. Při projednávání navrhované úpravy tohoto institutu se právem poukázvalo na to, že připustit nucený prodej bytu pro neplnění povinností nemajetkové povahy by znamenalo zavést v občanském právu sankci obdobnou sankci trestněprávní, a to již za porušování pravidel socialistického soužití. Proto poslední návrh se spokojoval se sankcí záležející ve vystěhování vlastníka z jeho bytu. Zákon však (zákon o osobním vlastnictví k bytům č. 52/1966 Sb.) upustil i od této sankce.

IX.

Shrneme-li předchozí zjištění a úvahy, dospíváme k závěru, že sankce, které poskytuje občanské právo jako prostředek k ochraně proti zneužívání práva, popř. jako prostředek, jímž se má zneužívání práva zabránit, jsou dostatečné a vyhovující. Jedinou výjimku by mohly tvořit případy — ostatně velmi vzácné — kdy zneužíváním práva jsou dotčeny zájmy společnosti a nikoliv zájmy jednotlivých občanů. Zde totiž může být pochybné, zda existuje subjekt oprávněný k tomu, aby uvedl v činnost prostředky dané právem k ochraně proti takovému zneužití práva.

И. ГРДЛИЧКА

Гражданские санкции за злоупотребление правом

РЕЗЮМЕ

Автор аргументирует необходимость исследовать вопрос злоупотребления правом и санкциями, налагаемыми за злоупотребление правом в качестве регресса, развитием данного института на территории ЧССР, в частности, в свете судебных решений. На основе анализа юридической регламентации по гражданскому закону 1964 года автор обосновывает чехословацкую регламентацию, требующую в качестве предпосылки злоупотребления умысел, и считает ее более подходящей, чем другие (напр. советскую), где умысел имеет свое значение только для подбора санкций. Разбирая, какие гражданские санкции закон за злоупотребление правом допускает, автор высказывает требование неупотребления санкций в гражданско-правовых отношениях, которые по своему характеру являются скорее уголовными санкциями.

Таким образом, он доходит до заключения, что санкции по новому гражданскому кодексу, а также в новом законе о собственности на квартиру, являются соразмерными, и с некоторыми несущественными исключениями, вполне достаточными.

Перевод с чешского Рф.

JINDŘICH HRDLÍČKA

Zivilsanktion auf Missbrauch des Rechtes

ZUSAMMENFASSUNG

Die Notwendigkeit den Missbrauch des Rechtes und die Sanktionen, welche ihn verfolgen, zu untersuchen, belegt der Autor anhand der Entwicklung dieser Institution auf dem Gebiet der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik, und zwar insbesondere im Lichte der Judikatur. Nach einer Analyse der Bestimmungen des bürgerlichen Gesetzes aus dem Jahre 1964 begründet er seine Ansicht, dass die tschechoslowakischen Bestimmungen, welche als Voraussetzung des Rechtsmissbrauches eine Absicht voraussetzen, passender sind als jene, wo die Absicht nur für die Wahl der Sanktion entscheidend ist (wie z. B. im sowjetischen Recht). Nach einer Untersuchung, was für Zivilsanktionen in unserem Rechte auf Missbrauch des Rechtes vorgesehen sind, spricht er die Meinung aus, dass in bürgerlichen Beziehungen nicht solche Sanktionen, welche eher Strafcharakter haben, angewendet werden sollten. Schliesslich gelangt er zur Überzeugung, dass die im neuen bürgerlichen Gesetz enthaltenen Sanktionen — ebenso wie die in dem neuen Gesetz über das Eigentum von Wohnungen, passend sind und — mit Ausnahme von unwesentlichen Ausnahmen — auch ausreichen.